

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA VALULUI MARE DE PĂMÎNT DIN DOBROGEA

În sistemul fortificațiilor Dobrogei antice un loc aparte, prin problemele ce le ridică în sens constructiv, al populației ce a participat la ridicarea lor, al datării, îl au valurile de pământ și piatră ale căror urme impresionante se disting și astăzi. Ese vorba de valul mic de pământ, valul mare de pământ și valul de piatră, deci trei valuri de apărare înălțate în diverse perioade din istoria pământului istro-pontic. Cel cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de valul mare de pământ, iar în popor de „Valul lui Traian” constituie subiectul rîndurilor ce urmează.

El se întinde de la V la E în zona cea mai îngustă a ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră și este cel mai scurt ca lungime, 54 km., iar dacă scădem porțiunea de 13 km., din care lipsește rămîn doar 41 km. Valul începe la nord de Cetatea Pătulului, aflată pe malul drept al Dunării la sud de Cernavodă în marginea de nord-vest a satului Cochirleni¹, pe o distanță de aproape 4 km. fiind construit peste valul mic de pământ. Din punctul în care se separă de acesta, la 500 m. est de locul unde șoseaua Cochirleni – Cernavodă taie valul mare, ultimul continuă în linie dreaptă spre est încă aproximativ 3 km. pînă la locul cunoscut sub numele de Gura Ghermelelor, unde întilnește valul de piatră. După 13 km., la punctul denumit de localnici „la Pietre” sau „la Stînci” aflat la 3 km. vest de noul stadion al orașului Medgidia, valul mare de pământ reapare² continuîndu-se de-a lungul Văii Carasu, paralel cu valul de piatră și imediat la sud de acesta. După ce străbate orașul Medgidia, la est de gara Castelu, într-un loc situat a circa 1 km. spre vest de Poarta Albă, valul traversează de la sud la nord Valea Carasului zonă în care este tăiat valul de piatră și

¹ P. Diaconu, *Date noi privind Valul mare de pământ din Dobrogea în Peuce*, IV, 1973–1975, p. 203.

² Distanța am calculat-o în urma deplasării pe teren în lungul valului, de la stadionul orașului Medgidia la punctul „la Stînci” sau „la Pietre”, efectuată în luna noiembrie a anului 1977. Am constatat cu această ocazie că unele lucrări agricole au distrus pe porțiuni mari valul.

după ce înscrie un fel de arc se depărtează de acesta, lăsînd la sud Murfatlar, Vale Seacă, Valul Traian, pentru ca să coboare ușor spre sud trecînd pe la actuala latură vestică a Constanței, Gara Palas și să se oprească la țărmul mării, la circa 2 km. sud de zidurile Tomisului fiind tăiat la 350 m. distanță de mare de șoseaua Constanța-Mangalia³.

Încercări legate de datarea impozantelor construcții, de organizarea statală și populația care le-au realizat le întîlnim din secolul trecut. Primele încercări, pe baze științifice, sînt legate de inginerul francez Jules Michel. El emite ipoteza că cele trei linii de fortificații constituiau un sistem unitar și le atribuie epocii împăratului Iustinian. Arheologul român M. Suțu pune cele trei valuri și castrele existente pe seama activității militare al împăratului Theodosiu I⁴.

O contribuție deosebită în clarificarea unor aspecte legate de problematica valurilor a adus-o savantul german C. Schuchhardt, care este primul ce remarcă că cele trei valuri nu constituiau un sistem unitar, valul mic de pămînt fiind opera unei populații barbare și cel mai vechi, valul mare și cel de piatră fiind construite de către romani. În urma săpăturilor arheologice efectuate în anul 1917 în cîteva castre din vecinătatea gării Palas-Constanța, savantul german distingea 2 faze în construcția valului mare, după cele două tipuri de fortificații anexă ; valul și lagărele (castrale mari) au fost ridicate sub Domițian, iar cele (castelele) ulterior⁵.

Marele istoric român Grigore Tocilescu lega cele trei valuri de episodul moesic al conflictului daco-roman crezînd că le-a identificat pe basoreliefurile Columnei Traiane de la Roma. Ulterior însă renunță a această afirmație și consideră valul mare de pămînt ca fiind înălțat sub Traian, iar cele două șanțuri, ce de nord și cel de sud au fost excavate concomitent pentru a se obține astfel o cantitate mai mare de pămînt necesară construirii rambleului⁶.

Profesorul Radu Vulpe datează valul în prima jumătate a secolului V e.n. și este de părere că ambele tipuri de castre au fost construite în aceeași vreme, explicînd micșorarea unora prin numărul redus de trupe de care dispunea imperiul în acei ani furtunoși⁷.

În urma unor cercetări de teren efectuate în primăvara anului 1950 Eugen Comșa propune următoarea cronologie relativă a diferitelor faze de utilizare a valului mare de pămînt acceptînd datarea în epoca romano-bizantină a acestuia. Într-un prim moment, sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a sec. V e.n. s-au construit valul și castrele mari, valul fiind înălțat din pămîntul scos cu ocazia săpării șanțului dinspre nord. Poporul migrator

³ P. Diaconu, *Cîteva constatări în legătură cu valurile din Dobrogea în Pontica*, 5, 1972, p. 374. I. Barnea, în *D.I.D.* III, 1971, p. 99.

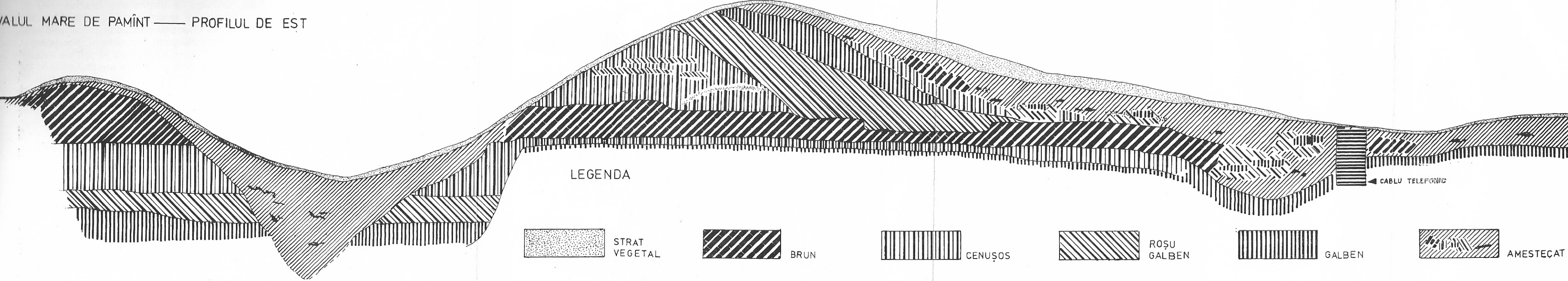
⁴ R. Vulpe, *Historie ancienne de la Dobroudja*, 1938, p. 360-361.

⁵ E. Comșa, *Cercetări și observații în legătură cu valurile din Dobrogea în S.C.I.V.*, 2, 1951, p. 233.

⁶ Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherche archéologiques en Roumaine*, Buc., 1900, p. 156. Autorul afirmă că cei 400.000 m³ de pămînt necesari înălțării rambleului nu puteau rezulta numai din săparea șanțului de nord.

⁷ R. Vulpe, op. cit., p. 374.

VALUL MARE DE PAMÎNT — PROFILUL DE EST

LEGENDA

- STRAT VEGETAL
- BRUN
- CENUȘOS
- ROȘU GALBEN
- GALBEN
- AMESTECAT

Fig. 1.

care se stabilise în partea de nord a Dobrogei și împotriva căruia se construise valul, fiind mai puternic a ocupat zona și pentru a se apăra a săpat șanțul de sud care a retezat capetele laturilor perpendiculare dinspre val a castrelor mari. După o perioadă de timp, în sec. V-VI e.n., armata bizantină recucereste regiunea de sud a Dobrogei și din lipsă de trupe construiește castele mici, care se păstrează cu toate cele patru laturi ale lor⁸.

Cercetătorul Petre Diaconu este de părere că valul mare de pământ a fost construit nu în epoca romană și romano-bizantină ci în sec. IX e.n. raliindu-se oarecum opiniei istoricului Iordan Venedicov, primul care a datat atît de tîrziu valul⁹.

Din sumara prezentare a opiniilor celor mai importante legate de datarea fortificației, de fazele construirii ei, reiese că la ora actuală nu avem clarificată imaginea veacului în care s-a înălțat acest colosal sistem. O problemă interesantă considerăm că ar fi stabilirea corelației, dacă aceasta există, în timp, a celor două valuri, cel din pământ și cel de piatră mai ales că ultimul este sigur datat în sec. X-lea e.n.

Înainte de a intra în gara Pala-Constanța, Valul mare de pământ este tăiat de autostrada Constanța-Basarabi. În luna august 1977, cu ocazia lucrărilor de lărgire tronsonului Constanța-Valul Traian am efectuat o secțiune în val orientată nord-sud. Săpătura se află la 100 m vest de punctul în care șoseaua taie valul și la 1,5 km de clădirile I.A.S. Valul Traian. (Fig. 1)

Secțiune cuprinde șanțul de nord, cel defensiv, rambleul și șanțul de sud pe o lungime totală de 58 m. și o lățime de 2 m. în dreptul punctelor nord și sud și 4 m. în cel al șanțurilor și rambleului. În această zonă valul se păstrează bine avînd o înălțime de peste 3 m., iar în dreptul său, pe latura sudică se mai disting limitele unui castru mare, castrul nr. 25¹⁰.

Din situația stratigrafică a șanțului de nord, cel defensiv și a rambleului apărută ca urmare a săpăturii executate, putem enunța următoarea ipoteză de construire a fortificației. Într-o primă fază s-a efectuat o nivelare a terenului pe locul unde urma să se înalțe rambleul. Pământul rezultat a fost folosit la înălțarea valului, întîlnim în profilul de est, după care dăm aceste date, o „movilă” de pământ cenușiu situată imediat deasupra solului de culoare brună-închisă spre negru pe care îl considerăm a fi nivelul de călcare din momentul începerii construcției. În latura de sud a profilului se distinge o adîncitură, un șanț, executată în nivelul antic de călcare care probabil avea rolul de a consolida depunerile de pământ din care s-a înălțat rambleul, deci berma.

Într-o fază următoare prin excavarea șanțului defensiv din nord pământul cenușiu obținut a fost depus peste nivelul antic de călcare, pe latura nordică a valului. Apoi prin adîncirea șanțului pământul roșu-gălbui este folosit la ridicarea laturii de sud a acestuia pentru ca în sfîrșit cel mai de

⁸ E. Comșa, op. cit., p. 233 și 235.

⁹ P. Diaconu și P. S. Năsturel, *Quelques observations sur le complexe archéologique de Murfatlar (Basarabi)* în Dacia, N.S., XIII, 1969, p. 443 și urm.

¹⁰ Gr. Tocilescu, op. cit., p. 156.

jos strat din șanț, cel de pământ galben — lutos, să fie pus peste cel roșu-gălbui atît pe latura de sud a rambleului cît și pe creasta acestuia și bine tasat. (Fig. 2).

Remarcăm că la partea superioară a valului profilul, atît cel de est cît și cel de vest, evidențiază la 3 m. înălțime de la nivelul antic de călcare o porțiune dreaptă, o platformă credem noi. Stadiul actual al cercetărilor efectuate pe valul mare de pământ nu a dus la identificarea unor urme de palisadă. Această platformă de pe creasta valului am observat-o și în rup-turile făcute pe porțiunea cuprinsă între Medgidia vest și punctul „la Pietre“.

Pe latura sudică în profil se mai disting, în continuarea stratului de pământ galben lutos ; un strat de culoare cenușie-deschisă și un altul cenu-șiu, deci un pământ oarecum amestecat suprapus de solul vegetal actual care se continuă și pe latura nordică a rambleului.

Aceste straturi, exceptîndu-l pe cel vegetal actual, pot proveni din pămîntul scos cu ocazia excavării șanțului de sud fără a putea preciza data acestei lucrări. Putem doar emite cu titlul de ipoteză faptul că cei care au efectuat săparea șanțului de sud a urmărit, fie înălțarea valului pe această latură, fie o îndulcire a pantei rambleului, scopul nefiindu-ne încă clarificat.

Adîncimea șanțului de nord era mare. Din sondajul efectuat rezultă că era de 4 m. de la nivelul antic de călcare. Însușind această adîncime cu înălțimea valului pînă la platformă avem circa 7 m., un adevărat zid de pământ în fața înamicului venit de la nord. Lățimea șanțului defensiv este de peste 10 m. și ea accentuează masivitatea fortificației.

În privința șanțului de sud adîncimea sa este mult mai mică, de circa 2,50 m., iar lățimea de 5 m.

Materialul arheologic apărut este format numai din ceramică. Frag-mentele sînt în cantitate mică și au fost găsite în cîteva puncte ca : în par-tea de sud a șanțului mic, pe creasta rambleului și în șanțul defensiv de nord. Ceramica este în majoritate constituită din fragmente romane tîrzii, iar condițiile stratigrafice nu sînt prea clare. O descoperire importantă o constituie un fragment din secolul IX e.n., de tip Dridu, găsit pe latura sudică a șanțului mic la o adîncime de 0,80 m. Este realizat din pastă nisi-poasă arsă incomplet. De remarcat că fragmentul în discuție a fost găsit la o adîncime mai mare decît ceramica romană tîrzie și este foarte posibil ca el să se fi aflat în stratul vegetal existent la data săpării șanțului de sud și a ajuns din cauze naturale la adîncimea la care l-am descoperit.

Avînd în vedere că pe alte tronsoane ale valului, la porțiunea din dreptul satului Cochirleni ¹¹ și în zona de la vest de Medgidia ¹² s-au des-coperit cantități apreciabile de ceramică de secol IX e.n., atît pe rambleu cît și în șanțurile de nord și de sud, putem afirma că în acest secol valul era utilizat.

¹¹ P. Diaconu, *Date noi privind Valul mare de pământ din Dobrogea* în Peuce, IV, 1973—1975, planșa II.

¹² Peregheza pe care am efectuat-o în cursul lunii noiembrie 1977 a dus la iden-tificarea unei cantități impresionante de ceramică tip Dridu mai ales pe latura de nord a rambleului și în șanțul defensiv, alături de care există și ceramică romană tîrzie.

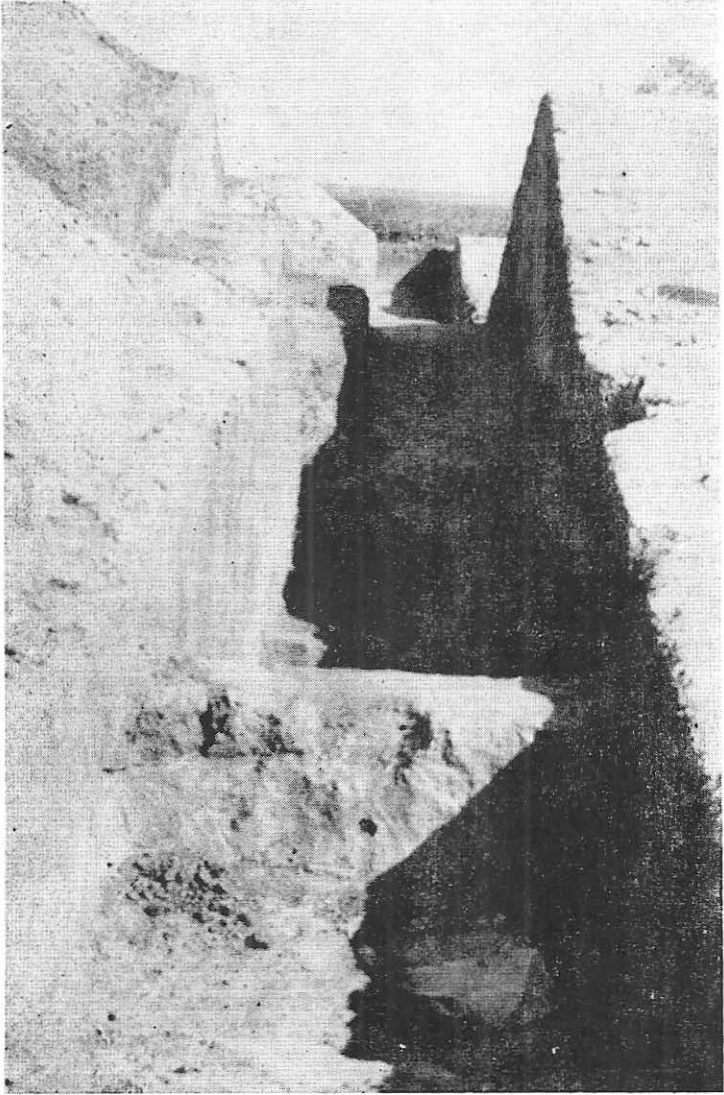

Fig. 2.

În castrul nr. 25 a fost săpată o secțiune orientată tot nord-sud în continuarea celei din val de 30×2 m. care nu a făcut altceva decât să confirme afirmațiile unor cercetători că lagărele (castrele mari) nu au fost utilizate, deoarece nu am descoperit material arheologic¹³.

Dat fiind importanța problemelor pe care le ridică fortificația pe care am prezentat-o sînt necesare în continuare săpături în alte puncte de pe traseul său, cu scopul de a clarifica semnele de întrebare care mai persistă.

RÉSUMÉ

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DU GRAND VALLUM DE TERRE DE LA DOBROUDJA.

Dans son article, l'auteur présente un sondage effectué dans le grand vallum de terre de la Dobroudja, connu aussi sous le nom du „Vallum de Trajan”. Sont soulignées certaines questions se rapportant à la manière de la construction du vallum, à la datation de celui-là.

A base du matériel céramique découvert, l'auteur émet l'hypothèse de l'utilisation de la fortification, au IXe s. de n.è., par les Byzantius – Byzantins.

¹³ E. Comșa, op. cit., p. 235.